

Geschiedenis van Heerensociëteit 'De Eendracht'

door

Gert Jan Bestebreurtje & Rob de Graaff

Foto omslag: Prentbriefkaart ca. 1910.
Collectie H.D. Homburg.

Inhoud

Woord vooraf	6
Inleiding	7
Doelstelling van de Sociëteit	8
Het ontstaan van het sociëteitsleven in Nederland	9
Sociëteiten in Vianen	10
Oprichting Heerensociëteit 'De Eendracht'	13
Het gebouw van 'De Eendracht'	18
Uitbaters van de sociëteit	29
Gastenboek van de Heerensociëteit	38
Heroprichting van de Heerensociëteit	43
Bestuur vanaf de eerste bijeenkomst op 6 maart 2006	49
Het tweede bestuur van 1 maart 2010 tot 6 februari 2012	50
Het huidige bestuur vanaf 6 februari 2012	51
Epiloog	52
Ledenlijst tot en met 2015	53
Colofon	56

© 2016, Gert Jan Bestebreurtje en Rob de Graaff.

Woord vooraf

Voor u ligt een mooi historisch boek over het ontstaan van de Heerensociëteiten vanaf het jaar 1748 en in het bijzonder over onze sociëteit 'De Eendracht', vanaf de oprichting in 1875 tot op heden.

De samenstellers nemen u mee op een verrassende ontdekkingstocht vol met geschiedenis en leuke anekdotes.

De Heerensociëteiten die in het begin een sterk politiek karakter hadden, veranderden in de loop der jaren in sociëteiten waar politiek, geloof en afkomst geen rol van betekenis meer speelden.

Onze Heerensociëteit De Eendracht is geworden tot een club voor mannen waar een keer per maand lezingen worden gehouden en stevig wordt gediscussieerd tijdens een goede maaltijd in een mooie ambiance. De eeuwenoude traditie, het drinken van een stevige borrel en een goed glas wijn, hebben wij in ere gehouden.

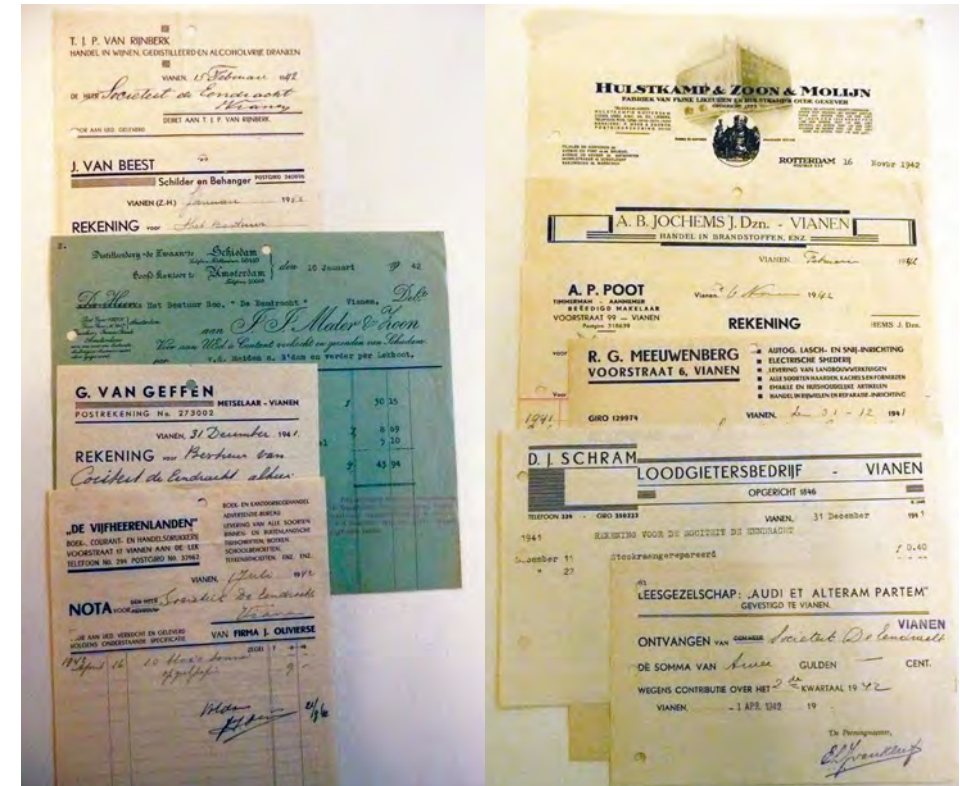
Wij bedanken Gert Jan Bestebreurtje en Rob de Graaff voor al hun inzet en spewerk.

Gerrit Leeuwis, voorzitter.

Inleiding

Op 2 oktober 1875 is de Heerensociëteit 'De Eendracht', bij Koninklijk besluit goedgekeurd en officieel opgericht. Officieel, omdat de 'Eendracht', zoals het in die dagen gespeld werd, daarvoor al een aantal jaren actief was. Het leek de schrijvers in 2014 een aardig idee om ter gelegenheid van het 140 jarig bestaan – weliswaar met een onderbreking – onderzoek te verrichten naar de geschiedenis van de sociëteit.

Uitgaande van de eerste bijeenkomst van de heropgerichte sociëteit op 6 maart 2006 vieren we in 2016 ons tweede lustrum. Er gaan ook stemmen op die zeggen dat het passeren van de officiële oprichtingsakte bij de notaris op 20 oktober 2008 het nieuwe begin is van de sociëteit. In ieder geval reden genoeg om ons te verdiepen in onze geschiedenis.

Enkele documenten uit het archief van de N.V. Stoomsteenfabriek 'De Lek'.

We hebben gedrukte bronnen geraadpleegd maar ook verschillende bewoners van Vianen geïnterviewd die iets uit eigen ervaring wisten te vertellen over de Sociëteit 'De Eendracht' of over het gebouw van de sociëteit op de Voorstraat en het gebruik van deze locatie.

Uitspraken gedaan tijdens die interviews hebben we (letterlijk) geciteerd hoewel wij soms wel konden waarnemen dat de vertelde historie zich lang geleden had afgespeeld en dat daarom waarheid en fictie wellicht wat door elkaar zijn gaan lopen.

Tot op het laatste moment hoopten wij dat iemand langs zou komen met een schoenendoos vol documenten over de sociëteit omdat die toch zo lang heeft bestaan in Vianen.

Dat is niet gebeurd. Echter op basis van de wel aanwezige beschikbare bronnen zoals het Gastenboek van de Sociëteit, gegevens uit de Koninklijke Bibliotheek en van het Nationale Archief en documenten uit het gemeentelijke archief van Vianen was er wel materiaal voorhanden. Een belangrijke bron vormde het archief van 'N.V. Stoomsteenfabriek De Lek' (1849)-1910-1984 dat tegenwoordig is ondergebracht in Het Utrechts Archief. Onder de noemer: 'Stukken welke toevalligerwijs in het archief berusten' zijn documenten ondergebracht die betrekking hebben op de sociëteit. Dat is verklaarbaar omdat de eigenaar van de steenfabriek, de familie Hartman was. M.E. Hartman, één van eigenaren van de fabriek, was in de tweede helft van de twintigste eeuw tevens een aantal jaren voorzitter van de Eendracht. Hij was ook enige tijd eigenaar van het gelijknamige hotel op de Voorstraat, de plek waar een eeuw eerder de basis van de sociëteit is gelegd. Opgenomen in het archief zijn tientallen rekeningen en betalingsbewijzen maar ook enige brieven.

Al zoekende denken we dat we erin geslaagd zijn met het gevonden materiaal een interessant beeld te hebben geschetst van de geschiedenis van de Sociëteit 'De Eendracht' en het gebouw van de vereniging.

Doelstelling van de Sociëteit

'Een sociëteit is een besloten plek van gezellig verkeer voor het mannelijke deel des menschelijken geslacht, waar zelfs huisvaders zich thuis gevoelen. Het is een onderons steeds van een bepaalde groep der samenleving met dezelfde grondideeën, voortspruitende uit hun staat van welstand of stand. Geen groepering naar geloof of beroep.'

Dit schreef C.A. Heunks in de eerste aflevering van zijn artikelenreeks 'Onze oude sociëten' die in 1933 in De Amersfoorter verscheen. In het voorwoord van het ledenboekje van de Utrechtse sociëteit 'De Vereeniging' staat hun doel ongeveer op dezelfde wijze omschreven:

'Onder Utrecht's inwoners uit den beschaafden stand een nuttigen en gezelligen omgang te bevorderen'. In hedendaags Nederlands: Het doel van de sociëteit is de communicatie te bevorderen tussen heren uit het Utrechtse, met uiteenlopende opvattingen en vanuit diverse disciplines, met het oogmerk de zinnen te verzetten en de geest te prikkelen.

In Vianen hebben de initiatiefnemers voor (her)oprichting van de plaatselijke sociëteit begin 2006 het volgende op papier gezet (met gebruikmaking van enig plagiaat):

De sociëteit wil een ontmoetingsplek zijn voor mannen die wonen of werken in Vianen en omgeving. Mensen, die iets te vertellen hebben, met uiteenlopende opvattingen en vanuit diverse disciplines, met het oogmerk de zinnen te verzetten en de geest te prikkelen. De sociëteit streeft geen charitatieve doelen na en is geen platform om commerciële transacties te bewerkstelligen (geen businessclub), en is vrij van politieke en religieuze doelstellingen. De leden respecteren de tradities die een sociëteit kent: respect voor elkaar, met veel ruimte voor discussie en correcte omgang.

Het ontstaan van het sociëteitsleven in Nederland

De sociëteiten zijn opgekomen in de roerige laatste jaren van de Republiek der Zeven Vereenigde Nederlanden, toen de spanning hoog opliep en een burgeroorlog nabij leek. Gelijkgezinden kwamen gescheiden bij elkaar in koffiehuisen en sociëteiten. Het waren dus veelal politieke clubs waar prinsgezinden of patriotten elkaar troffen. Stadhouder Willem V raakte door kritiek op zijn functioneren en zijn halsstarrigheid diep in de problemen maar in 1787 werd hij in zijn waardigheden hersteld door ingrijpen van zijn zwager de Duitse koning. Dat betekende het einde van de sociëteiten van de patriotten. Zij vluchtten naar Frankrijk waar zij door de Franse revolutie in 1789 in hun opvattingen werden gesterkt. De rollen draaiden om toen de stadhouder in 1795 met zijn gezin de benen moest nemen naar Engeland. Dat betekende het einde van de Orangistische sociëteiten. Met de Franse legers keerden de uitgeweken patriotten weer

terug in ons land en werd de Bataafsche Republiek uitgeroepen. Langzaam verdween het politieke element en werden sociëteiten de plaats waar de gegoede burgerij en de officieren elkaar konden ontmoeten. Daar werd gekaart, gebiljart, lezingen gehouden, gediscussieerd en natuurlijk een glaasje gedronken en gegeten.

Sociëteiten in Vianen

In het jaar 1748 werd in Den Haag de ‘Grande Sociëte’ opgericht: een mannengeselschap uitsluitend bedoeld voor en bevolkt door adellijken, aristocraten, regeringsleden, hoge ambtenaren en diplomaten. Een andere sociëteit met historie is de Leidse Heerensociëteit ‘Amicitia’ die in 1768 is opgericht en nog steeds ‘een ontmoetings- en ontspanningsplek is voor gelijkgestemden’. Eveneens beroemde sociëteiten zijn ‘De Witte’ in Den Haag, opgericht in 1802, ‘De Vereeniging’ in Utrecht, opgericht in 1869, en ‘De (Industriele) Groote Club’ in Amsterdam, opgericht in 1872 om er slechts enkele te noemen.

Niet alleen de grote steden kenden sociëteiten maar ook in kleinere plaatsen bestond een sociëteitsleven. Zo ook in Vianen.

Historicus Huib Leeuwenberg, al jaren bestuurslid van de Historische Vereniging ‘Het Land van Brederode’ kwam tijdens zijn historisch onderzoek vermeldingen tegen van verschillende sociëteiten in Vianen:

- *Op Hoop van te Maayen*. Opgericht te Vianen in 1767, blijkt deze oudste Viaanse sociëteit in 1781 te zijn ‘gedissolveerd’.
- *Vreede geeft Bestendigheid*. Opgericht in 1780 en gevestigd in een pand aan de Voorstraat op de hoek van de Bakkerstraat (nu Rabobank). Deze burgersociëteit was duidelijk van patriotse snit, zoals blijkt uit het bezoek door de Rijngraaf van Salm, bevelhebber van de patriotse troepen te Utrecht, in 1787. Ondanks de patriotse gezindheid van de sociëteit bleef zij na de Pruisische inval in september 1787, bedoeld om de stadhouder in zijn macht te herstellen, bestaan. Nog in 1789 werd een officier in Staatse dienst door enkele Viaanse burgers geraden de sociëteit te mijden, omdat het ‘allemaal Keezen [patriotten]’ waren, die toen Willem V door Vianen was getrokken, op de verdoemenis van den Prins [hadden] gedronken. Zij liet zich niet door de gewijzigde machtsverhoudingen intimideren en diende in 1788 bij het stadsbestuur een declaratie in van 246 gulden wegens geleden schade ten gevolge

van de inkwartiering van Pruisische troepen. In 1815 wordt het pand aan de Voorstraat, ‘weleer geappropriëerd, tot het houden ener Sociëtyt’, verkocht aan Jan van Dijk. In 1826 wordt voor het laatst melding gemaakt van deze van oorsprong patriotse sociëteit, als het pand wordt doorverkocht aan Antonie van Lieshoud.

▸ *Het Doel is Vrijheid*. In 1795 wordt voor het eerst melding gemaakt van deze burgersociëteit, kennelijk opgericht naar aanleiding van de Bataafse Omwenteling in dat jaar. Er wordt een eigen pand aangekocht aan de westzijde van de Voorstraat ten zuiden van de rooms-katholieke schuilkerk (het huidige museum). Maar in 1803 wordt het sociëteitshuis al weer verkocht aan Goswinus Cremer, predikant te Vianen. Waarschijnlijk werd deze sociëteit in dat jaar opgeheven, want zij verschijnt sindsdien niet meer in de bronnen.

▸ *Sociëteitskamer in De Roos*. Deze wordt – naamloos – genoemd in een acte uit 1823 van herroeping door Johannes Cornelis van Effen, apotheker te Vianen, van een ongepaste uiting jegens zijn collega Jordanus van Dolder, gedaan in de sociëteitskamer in het logement De Roos ten aanhoren van andere leden der Sociëteit. Later in de eeuw blijkt de sociëteit De Eendracht in hotel Hartman (zoals De Roos later ging

Aankondiging vergadering Vereniging ‘De Eendracht’. Losbladig toegevoegd aan het Gastenboek van de Sociëteit.

heten) te resideren, maar die werd pas veel later opgericht, zoals hierna is beschreven. Mogelijk heeft de boven beschreven sociëteit *Vrede geeft bestendigheid* hier zijn laatste jaren gesleten.

► *'t Doel is voor 't Vaderland*. Deze Burgersociëteit wordt eenmaal genoemd, wanneer in 1809 haar onderkomen wordt verkocht aan Anthonie Jochems. Zij was gelegen aan de zuidzijde van de Langendijk (huisnummer 104) 'streckende tot achter aan de Vuilesteeg'.

► *Sociëteit aan de oostzijde van de Voorstraat*. Deze sociëteit, waarschijnlijk met de naam *De Vriendschap*, wordt een aantal malen in de bronnen genoemd. Het betrof vermoedelijk meer een gewone uitspanning. In 1832 wordt zij publiekelijk verkocht als huis 'ingerigt als koffiehuis' met een overdekte kolfbaan. Nicolaas Konst 'sociëteitshouder te Vianen', verkoopt het in 1832 aan Franciscus Diepenbrock, kostschoolhouder te Gorinchem, een wonderlijke verandering van beroep.

Overigens is het aantal sociëteiten in Vianen opmerkelijk te noemen. Bij de volkstelling in 1840 werden in Vianen (zonder de huidige kerkdorpen) 2436 personen genoteerd.

Over de Heerensociëteit 'De Eendracht' komen we meer te weten in de in 1922 verschenen roman *Menschen in Nederland* geschreven door Jacob Bartus Meerkerk. Hierin beschrijft zijn alter ego, Adriaan van Arkel, zijn verblijf in Vianen als hulponderwijzer/ondermeester aan de armenschool vanaf het najaar van 1874 tot midden 1876. In het jaarboek 2004 van de Historische Vereniging 'Het Land van Brederode' staat een bijdrage van P.M. Eigeman en S.E. Eigeman-Langendijk over deze roman. Meerkerk schrijft over de sociëteit:

't Is waar, de 'heeren' hadden hun sociëteit in 't 'Hof van Brederode' vlak naast de Waterpoort, aan den westhoek. Daar ging het heel 'chic' toe, tenminste heette 't zoo toe te gaan. Algemeen bekend was de rijke Kiewit, een man 'in bonis', maar rijk geworden door de 'aannemerij', als de groote hanzen te Giesendam. Maar, hij was gedeballoteerd op de 'heerensociëteit' in ' 'Hof van Brederode', omdat hij een 'parvenu' heette en, zonder dat de wind ertoe verplichtte, 's morgens een pet droeg.

In de roman treffen de leden van de sociëteit elkaar in het logement Hof van Brederode (later drogisterij De Lekpoort) in plaats van Hotel Hartman in de Voorstraat. In een ingezonden brief in de krant *De Vijfheerenlanden* beschrijft Adriaan van Arkel een hilarisch groetincident dat zich afspeelt op het bordes van het Hof van Brederode:

'Meneer de Hoofdredacteur'

Algemeen vertelt men dat 'in onz' benauwde veste' meneer de Wethouder van Onderwijs een doodgewonen schoolmeester betrapt heeft op verregaande ongemaniërdheid, waarover dezen dan ook naar recht en betamelijkheid duchtig de les is gelezen. Die meester n.l. zou langs de Heerensociëteit gegaan zijn, waar op het bordes een bitterkaraf op een knaapje stond, en hij zou verzuimd hebben daarvoor eerbiedig zijn hoedje af te nemen. Dit verzuim is inderdaad alcoholtergend. Gelukkig willen de onderwijzers hier ter stede niets liever dan dergelijke ongehoordheden voorkomen in het vervolg, daarom hebben ze ondergeteekende verzocht dit stukje te schrijven en daarvoor plaatsing te vragen in uw alom geacht en gelezen blad, met het nederig-eerbiedige verzoek aan genoemden heer Wethouder, wel nauwkeurig te willen vaststellen en voorschrijven, als een soort van keur, hoe er door de schoolmeesters dient gegroet te worden voor b.v. een leege sociëtsbierflesch, een bitterglaasje, enz. en of er b.v. ook moet gesaluteerd worden, en hoe, voor een stukje sigaar of een sociëteitssyphon. Voorschriften tot in bijzonderheden worden in het belang van den lands- en stadsvrede dringend noodzakelijk geacht, als 't kon met een vast tarief voor boeten. Hoogachtend, met beleefden dank voor de plaatsing, uw zeer dw. A.v.A.

Deze brief waarin de schrijver de draak steekt met de mentaliteit van de sociëteitsleden is nooit opgenomen geweest in *De Vijfheerenlanden* blijkt na onderzoek van de schrijvers van het artikel over Meerkerk. Noch in de verslagen van de raadsvergaderingen en die van de vergaderingen van het College van Burgemeester en Wethouders wordt enige melding gemaakt over dit voorval.

De auteur benadrukt in zijn roman echter wel duidelijk het zichtbare standsverschil tussen de 'betere kringen' en het gewone volk in Vianen in die jaren.

Oprichting Heerensociëteit 'De Eendracht'

De Heerensociëteit 'De Eendracht' heeft een gastenboek van de sociëteit in bruikleen gekregen, waarin een aantal interessante gegevens zijn te vinden. Het begint op 18 juli 1874. Als eerste bezoeker schreef A.C. Mijnlieff, steenfabrikant uit Krimpen aan de IJssel zijn naam in het gastenboek. Hoogstwaarschijnlijk een familielid van de eerste voorzitter van de Sociëteit Johan Mijnlieff.

Foto uit 1900 van de Voorstraat met in het midden hotel 'Hartman'.
Collectie H.D. Homburg.

Bekend is dat bijeenkomsten gehouden werden in logement 'De Roos' aan de Voorstraat, een der oudste uitspanningen van Vianen. Later werd het Hotel Hartman. Tijdens een Engels bombardement in november 1944 werd het gebouw volledig verwoest. Froukje Leeuwenberg-Steegh schrijft over de bijeenkomsten van de sociëteit in Hotel Hartman in een aflevering van 'Het land van Brederode' jaargang 15: 'Tevens had de sociëteit van Viaanse notabelen hier haar onderkomen. De sociëteitsleden kwamen bijeen in een kamer met een zitruimte buiten, onder de luifel. In de overige ruimte, afgezonderd van de heren, was het café met grote biljarttafels en tafels. Hier kwamen de gewone Vianezen om hun dorst te lessen en gemoedelijk een kaartje te leggen'.

Op 17 maart 1875 werden de statuten vastgesteld in de vergadering van aandeelhouders. Daarin staat onder artikel 6: 'Tot gewone leden der Sociëteit kunnen aangenomen worden inwoners van Vianen, den ouderdom van zestien jaren bereikt hebbende. Zij

Foto uit 1886 van de Voorstraat met links Hotel Hartman.
Collectie H.D. Homburg.

onderwerpen zich vooraf aan ballotage.' Tot buitengewone leden konden personen – geen inwoners van Vianen – aangenomen worden. 'Leden-aandeelhouders, die tevens gewone leden wenschen te worden, onderwerpen zich mede vooraf aan ballotage.' Er waren dus binnen de vereniging aandeelhouders. De aandelen werden uitgegeven in eenheden van 2,50 gulden groot waarbij het kapitaal werd begrenst tot ten hoogste 16.000 gulden. De doelstelling hierachter was om, naast een basiskapitaal voor de vereniging te verkrijgen, een pand met inventaris aan te kopen.

Het 'voorloopig bestuur' bestond in 1875 uit:

Johannes Mijnlieff, steenfabrikant, raadslid 1856-1889 en wethouder 1881-1886.

Alfred Costerus, hoepelmaker en raadslid van 1872-1880.

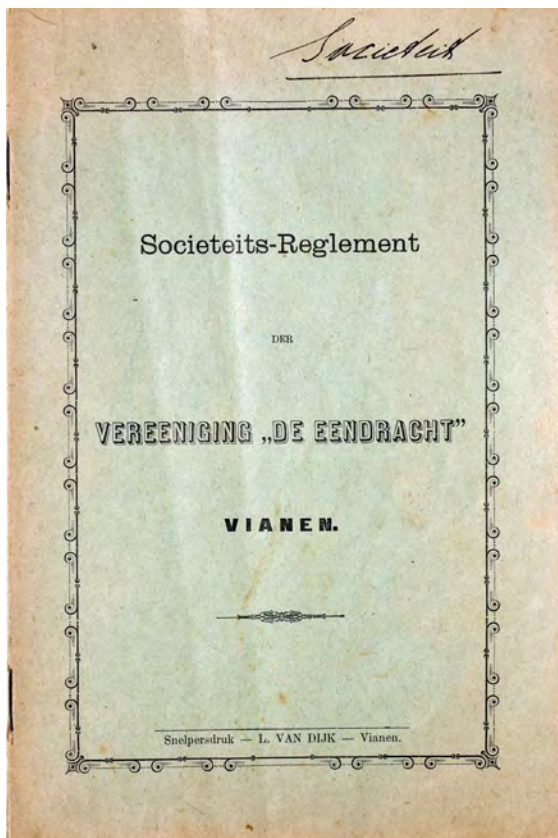
Mr. Hendrik Waardenburg, advocaat, burgemeester 1859-1867, raadslid 1868-1869,

gemeentesecretaris 1871-1876, gemeenteontvanger 1873-1898 van Vianen en burgemeester/secretaris 1876-1900 van Hagestein. Daarnaast bestuurder van de Spaarbank te Vianen en directeur van de Levensverzekeringsmaatschappij te Vianen. Otto de Kievit, aannemer en Marinus Bennik, hoepelfabrikant.

In de Staatscourant dd. 22 October 1875, no. 249 is het Reglement van de 'Vereeniging de Eendragt' te Vianen opgenomen. 'Het doel dier vereeniging is het houden van societeit en andere zo besloten als openbare bijeenkomsten.'

In ons archief is een ander 'Sociëteits-reglement' uit 1905 aanwezig dat overeenkomt met het reglement uit 1875. Naast de gebruikelijke voorschriften staan er ook enkele regels in die eruit springen.

Sociëteits-Reglement. Vianen, Sneldrukkers L. van Dijk, 1905.

Artikel 10:

Het Sociëteitslokaal is geopend elken dag van des namiddags 1 uur. Indien op Woensdag en Zaterdag te 11 uur des avonds en op de overige dagen te 8 uur des avonds niemand aanwezig is, dan worden de deuren gesloten.

Artikel 14:

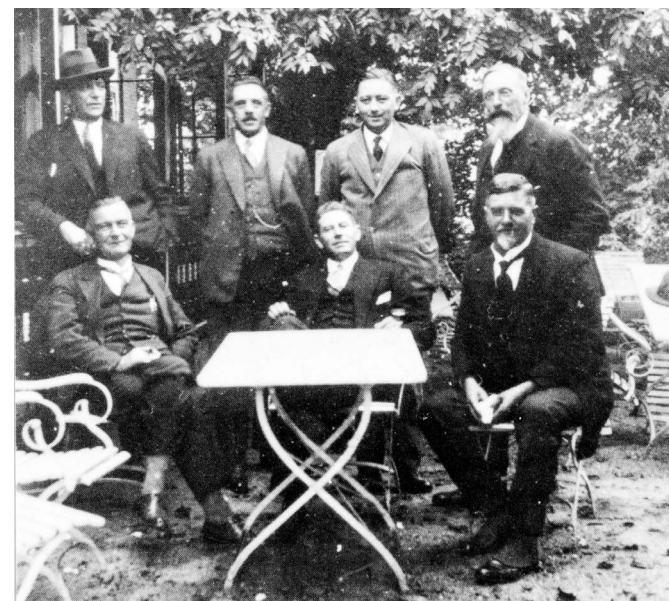
De kastelein der Vereeniging mag niemand langer dan gedurende eene week crediet verleen.

Artikel 15:

Het lid, dat een gat in het laken van het biljart stoot, betaalt eene door het Bestuur vast te stellen vergoeding.

De notabelen van Vianen bijeen in de sociëteit ter gelegenheid van het afscheid van notaris Van Houten, rond 1920. Jaarboek 2004 'In het land van Brederode'.

In de tuin van de sociëteit. Zittend van links naar rechts, ijzerhandelaar Oolman en de steenfabrikanten Dietz en Hartman. Staand dijkgraaf G. Jochems, steenfabrikant G. Mijnlieff, dokter Bonk en notaris Van Houten. Collectie H.D. Homburg.